

Vsakemu referatu je sledila zanimiva in včasih polemična diskusija, kjer so udeleženci v glavnem predstavili problematiko, stanje in izkušnje na področju izobraževanja v svojih državah.

Drugi dan simpozija je najprej dr. Jože Žontar predstavil svoj referat z naslovom Vprašanja arhivskega šolanja na univerzah v Vzhodni in Srednji Evropi. Sledila sta referata Irene Mamezak-Gadkowske z naslovom Problematika gospodarskih arhivov v arhivskem šolanju, ter Thea Thomassena Šolanje neakademskoga kadra za potrebe arhivov. Tudi tem referatom je sledila diskusija, kjer so udeleženci predstavili izkušnje in stanje v svojih državah.

Udeleženci simpozija so si ogledali tudi Arhiv Republike Slovenije, kjer so se seznanili z delom, gradivom, problematiko in načrti arhiva. Ogledali so si tudi nekatera skladišča in delovne prostore arhiva.

V soboto 29. novembra je bil za vse udeležence organiziran izlet v Postojno z ogledom Postojnske jame ter domačim, slovenskim kosilom, kar se je udeležencem simpozija po dveh naporih delovnih dneh močno prileglo.

Ob zaključku simpozija je delovna skupina pripravila tudi resolucijo simpozija, ki je podana v prilogi.

Brane Kozina

Obisk v državnem arhivu Luzern

Uvod

V drugi polovici avgusta 1994 je Mednarodni arhivski svet obvestil Arhiv Republike Slovenije, da v okviru svojega programa za arhivske sodelavce Srednje in Vzhodne Evrope v oktobru ali novembru 1994 v Državnem arhivu Luzern (Staatsarchiv des Kantons Luzern) organizira arhivsko izpopolnjevanje za dva predstavnika iz Republike Slovenije. Izpopolnjevanja, ki je potekalo v tednu od 7. do 12. novembra 1994, sva se udeležila arhivistka Nada Jurkovič iz Zgodovinskega arhiva Ptuj in Jancz Kopač iz Zgodovinskega arhiva Ljubljana.

Vodstvo luzernskega državnega arhiva nama je že nekaj tednov pred obiskom poslalo nekaj svojih publikacij (letna poročila, vodnik arhiva iz leta 1993 in še nekatere druge informativne publikacije), iz katerih sva se lahko poučila o zgodovini njihovega arhiva, strukturalni razvrstitvi gradiva, o fondih in njihovi vsebini ter o glavnih obrisih švicarske zgodovine in zgodovine kantona Luzern.

Takoj na začetku je potrebno poudariti izjemno pozornost najinih švicarskih gostiteljev do naju. Kot sva lahko ugotovila že prvi dan najinega obiska, so se luzernski arhivski kolegi na najin obisk temeljito pripravili. Izdelali so natančen program najinega dopoldanskega in popoldanskega strokovnega bivanja pri njih. Ves prvi dan in popoldne zadnjega dne je bil z nama direktor arhiva državni arhivar dr. Fritz Glauser,

ostale dneve pa so nama svoj dopoldanski in popoldanski delovni čas posvetili državni arhivar in namestnik direktorja dr. Anton Gössi, ki nama je predstavil t.i. "zgodovinske fonde" in tehnična vprašanja v zvezi z gradnjo nove arhivske stavbe, dr. Max Huber, ki vodi "moderne državne fonde" (uprava in sodstvo) in dr. Stefan Jäggi, ki nama je predstavil privatne fonde in zbirke ter skupaj s sodelavcema Franzem Borerjem in Patriekom Birrerjem fotografski in mikrofilmski laboratorij ter konservatorsko in restavratsko delavnico arhiva.

Prvi dan dopoldne je bil namenjen splošnemu spoznavanju švicarske, kantonske in občinske zgodovine. Švica šteje kar 22 kantonov, kanton Luzern (glavno mesto Luzern), pa je šesti ali sedmi po velikosti in številu prebivalstva. Šteje približno 300.000 prebivalcev, kar je nekoliko več kot ima prebivalcev mesto oziroma mestna občina Ljubljana. Kanton Luzern oblikuje nekaj več kot sto občin. Luzernski državni arhiv upravno spada pod kantonsko upravo za vzgojo, ki je ena od najpomembnejših kantonskih uprav. Prvo dopoldne je bilo namenjeno tudi splošnemu spoznavanju nove impozantne arhivske stavbe, v katero se je luzernski državni arhiv preselil v novembru 1993. Popoldanski del prvega dne je bil namenjen ogledu zgodovinskih znamenitosti mesta s poudarkom na zgodovini arhiva in obisku Mestnega arhiva Luzern, ki domuje v mestni hiši. Tu je izjemno zanimiva nekdanja tehnična oprema. Gradivo mestne uprave je namreč shranjeno v srednjem delu mestnega stolpa (zavarovan je pred krajo) v številnih stenskih predalih, ki so razvrščeni v galerijah. Prostor pa je zavarovan še z železnimi vrati in polkni, ki so varovala tako pred krajo kakor tudi pred požarom.

Vsi naslednji dnevi so bili v dopoldanskem času namenjeni spoznavanju arhivskih strokovnih rešitev, v popoldanskem času pa sva bila navzoča pri neki vrsti zunanje službe v sodnem okraju Willisau, obiskali smo mestni arhiv v slikovitem mestecu Sursee in državni arhiv v sosednjem kantonu Uri v mestu Altdorf. Bila pa sva navzoča pri dvoimem zgodovinskem simpoziju ob 200-letnici rojstva luzernskega liberalnega politika in pravnika Kazimirja Pfyfferja, ki je imel zelo pomembno vlogo tudi pri uvedbi visokošolskega pravnega študija v Luzernu.

Strokovna obdelava in pripomočki za uporabo arhivskega gradiva

Pretežno večino fondov v Državnem arhivu Luzern tvorijo fondi uprave in sodstva. Arhivsko gradivo je strukturalno razvrščeno v štiri skupine. Glavni skupini fondov tvorita skupini, imenovani "zgodovinski fondi" in "moderne državni fondi", ločnico med njima pa postavlja uporaba principa pertinence in prehod na princip provenience pri strokovni obdelavi, na katerega so prešli v šestdesetih letih tega stoletja. Ostali dve skupini tvorita skupina "posebni fondi" in skupina "nedržavni fondi".

Skupina fondov, ki se imenuje "zgodovinski fondi", so urejeni po principu pertinence, ki je bil uzakonjen s pravili Državnega arhiva Luzern leta 1834.

Pravila so določala 10 vsebinskih sklopov, ki so jim kasneje dodali še dva. Ti vsebinski sklopi so: diplomacija in odnosi s tujino (drugimi kantoni), državna (kantonska) uprava, vojska, policija, vzgoja skupaj z izobraževanjem in kulturo, civilno sodstvo, kriminalistično sodstvo, državno (kantonsko) gospodarstvo, gradnje, finance, cerkev, kantonske občinske zadeve. V to skupino fondov spadajo serije knjig kot so državni protokoli, kodeksi od 14. do 18. stoletja, serija v knjige vezanih arhivalij 19. in 20. stoletja in v knjige vezane arhivalije švicarske zveze. Drugo skupino "zgodovinskih fondov" tvorijo spisi, ki so razvrščeni v štiri skupine glede na švicarska zgodovinska obdobja, tretji del "zgodovinskih fondov" pa tvori skupina listin.

V šestdesetih letih so v luzernskem arhivu prešli na urejanje po principu proveniencije in od tedaj dalje oblikujejo tudi skupino fondov, ki so urejeni po tem principu in se imenuje "moderne državni fondi". Med t.i. "moderne državne fonde" sodijo fondi s področja sodobne uprave in sodstva. Prevzemanje teh fondov poteka po principu registraturnih planov za posamezne upravne in sodne oblasti.

Svojo dokaj obsežno skupino fondov, ki po izvoru niso ne upravni ne sodni, tvorijo fondi, razvrščeni v skupino "posebni fondi". V to skupino razvrščajo fonde mestnega izvora, gradivo samostanov, trgovske komore, katastra, računske knjige, načrte, karte ter vario.

Za preučevanje zgodovine kantona Luzern pa so zelo pomembni tudi fondi, vključeni v skupino, ki so jo poimenovali "nedržavni (nekantonski) fondi", in jo sestavljajo precej številni privatni fondi ter zbirke.

Najzanimivejše in značilne vrste dokumentov vsake od štirih skupin so nama gostitelji tudi pokazali.

Posebne pozornosti so vredni številni pripomočki za uporabo arhivskega gradiva Državnega arhiva v Luzernu. Osnovno informacijo o arhivskem gradivu arhiva predstavlja vodnik, ki je izšel novembra 1993 ob slovesnosti odprtja nove arhivske zgradbe. Poleg temeljnih podatkov, strukturni razvrstitvi fondov in ureditvi ter vsebini gradiva in zbirk prinaša tudi glavne poudarke zgodovinskega razvoja kantona Luzern in zgodovino luzernskega državnega arhiva. Zadnji del vodnika ima naslov Dodatek. V tem delu se podrobneje seznanimo z bibliografijo o kantonski zgodovini in zgodovini kantonskega arhiva. Zelo uporabno je poglavje z naslovom Praktični nasveti. Ta del Dodatka nas seznanja s pisavami in jeziki arhivskega gradiva, načini datiranja dokumentov, preglednice pa posredujejo konkretne podatke in primerjave med množico dolžinskih in prostorninskih mer ter uteži in denarnimi enotami, ki jih zasledimo v kantonskem arhivskem gradivu. Ker so v vodoiku objavljene tudi nekatere fotografije, karte in tabele, v dodatku zasledimo tudi seznam le-teh in tudi seznam uporabljenih kratice. Za hitro orientacijo pa je objavljen obsežen kombiniran imenski, krajevni in stvarni indeks. Čisto na koncu vodnika se seznanimo še s serijo luzernskih zgodovinskih objav ter serijo izdaj luzernskih arhivskih inventarjev.

Obsežen vodnik dopolnjujejo številni popisi, repertoriji, krajevni, imenski in stvarni indeksi za posa-

mezne fonde ali skupine fondov in zbirk. Vsi pripomočki so v vezani obliki na voljo uporabnikom arhivskega gradiva v zelo veliki in prijazni sprejemni dvorani.

Uporaba arhivskega gradiva

Presenetljiv je izjemno velik pomen, ki ga v arhivu namenjajo uporabi arhivskega gradiva. To dokazuje dejstvo, da v sprejemnici z uporabniki arhivskega gradiva delajo vsi vodilni arhivski delavci, razen direktorja.

Pri uporabi gradiva je zelo opazna težnja po zaščiti originalnega arhivskega gradiva. Glede na dejstvo, da med najpogostejšo vrsto uporabljenega gradiva spadajo zlasti zapisniki državnih organov in drugi kodeksi, so se v arhivu odločili, da jih vse mikrofilmajo, reproducirajo na papir in reproducije zvežejo v knjige, ki so na razpolago za uporabo v prvem nadstropju sprejemne dvorane. Za plačilo je možno iz mikrofilmov delati kopije ali pa naročiti snemanje originalnih dokumentov. Sicer pa podrobnosti pri uporabi gradiva ureja pravilnik o uporabi arhivskega gradiva, ki v arhivu na splošno prepoveduje kajenje. Prav tako je v čitalnico prepovedano prinašati torbe in druge osebne predmete. Vse to je potrebno odložiti v garderobnem delu stavbe. Natančno je določen postopek naročanja gradiva, likrat pa isti pravilnik opozarja tudi na 50 oziroma 100-letno zaporo arhivskega gradiva za uporabo. Izjema je možna le z dovoljenjem pristojnih oblasti oziroma lastnikov gradiva, če gre za privatne fonde. Na to, da se gradivo ne sme poškodovati, umazati in pomešati pa opozarja tudi napis na vsaki srajčki, v kateri je shranjeno gradivo. Pravilnik določa tudi, koliko gradiva sme uporabnik dobiti na svoje delovno mesto v eni od dveh modernih čitalnic, ki sta opremljeni z mikročitalci in računalniškimi priključki. Zanimivo je, da mora v eni od dveh čitalnic vladati popoln mir, ki ga ne sme zmotiti niti pisanje na računalnik ali na kakšen drug moderen pripomoček.

Uporabnikom arhivskega gradiva je na razpolago bogata strokovna knjižnica odprtega tipa v pritličju, prvem in drugem nadstropju sprejemne dvorane, za reprodukcijo gradiva pa tudi mikrofilmski čitalci z možnostjo kopiranja in običajni kopirni stroji.

Mikrofilmanje, konservacija in restavracija

V pritličnih delih zgradbe arhiva imajo svoje prostore mikrofilmska delavnica in fotolaboratorij ter delavnica za konservacijo in restavracijo. Vse tri delavnice so opremljene z modernimi in računalniško vodenimi aparaturami, zanimivo pa je dejstvo, da si pri mikrofilmskih in fotografskih delih pomagajo z upokojenimi sodelavci, rmedtem ko sta v konservatorski in restavratorski delavnici zaposlena le konservator in knjigovez. Poleg enostavnih knjigoveških in restavratorskih opravil opravljata še vrsto zahtevnih del kot so npr. restavracije poškodovanih pečatov, zelo poškodovanih dokumentov in knjig. Izdelujejo pa tudi škatle po meri, zlasti za dokumente, zvezane v knjige in za listine.

Arhivska zgradba

Novembra 1993 se je Državni arhiv Luzern iz nekdanje luzernske jezuitske gimnazije preselil v novo, za arhivske namene zgrajeno stavbo. Zgradba ima tri zaključene dele, ki so medsebojno povezani, lahko pa vsak del funkcionira tudi samostojno. Vhodni del tvori stopnišče, garderoba in sejna soba, ki jo je moč uporabljati ločeno od arhivske dejavnosti. V sprejemno dvorano je mogoče priti le s posebnimi ključi ali z avtomatskim odklepanjem vrat med vhodnim delom in sprejemno dvorano. Tako so prihodi vseh obiskovalcev pod nadzorom. V spodnjem delu sprejemne dvorane je sprejemnica in prostor s pripomočki za uporabo gradiva in knjižnice ter dve moderni in prostorni čitalnici. V prvem in drugem nadstropju si sledijo pisarne vodstva arhiva in strokovnih delavcev. Kar od pritičja do tretjega nadstropja pa se razprostira strokovna knjižnica odprtega tipa. V kletnih prostorih tega dela stavbe se nahajajo sortirnica, v kateri je tudi stroj za rezanje izločenega gradiva, ter mikrofilmska delavnica s filmskim laboratorijem, konservatorska in restavratorska delavnica. Vsi delovni prostori so opremljeni z računalniki, ki so povezani v hišno računalniško mrežo. V najnižjem delu tega dela stavbe pa se nahaja strojnica za centralno ogrevanje in klimatizacijo, obe pa sta povezani s centralnim krmilnim računalnikom. Tretji del stavbe, ki je s prvima deloma povezan s stopniščem, osebnim in tovornim dvigalom, pa tvorijo sprejemni ali akcesijski prostor in arhivski depoji, v katerih je prostora za okoli 30.000 tekočih metrov gradiva (trenutno arhiv hrani okoli 8.000 tekočih metrov gradiva). Vsi depojski prostori so opremljeni z leseno, protipožarno impregnirano opremo kompaktno in s številnimi predalniki za načrte, da o merilih vlage in temperature, ki jih redno kontrolirajo, ne govorim.

Zaključek

Državni arhiv Luzern je med najmodernejšimi v Švici, kar je gotovo zasluga nove moderne arhivske zgradbe. Zaradi dobre organizacije dela je razumljivo tudi dejstvo, da je v arhivu zaposlenih le približno 20 strokovnih sodelavcev, sicer pa si pomagajo s študenti in svojimi upokojenci. Še enkrat pa želim poudariti izjemno prijaznost in gostoljubnost najinih švicarskih gostiteljev, ki so nama predstavili in pokazali njihov arhiv v vseh njegovih značilnostih.

Jaume Kopač

Posvetovanje o organizaciji arhivov v Evropi na primeru Švice, Bern 1.-4. 11. 1994

Posvetovanje v Bernu je imelo namen predstaviti organizacijo in delovanje arhivske službe v Švici ter izmenjati izkušnje o arhivski organizaciji v državah

udeleženkah. Poleg Švice, ki je posvetovanje organizirala, so se ga udeležili še predstavniki Češke, Estonije, Hrvaške, Latvije, Litve, Madžarske, Rusije in Slovenije. Posvetovanje je potekalo v zveznem arhivu v Bernu, v državnem arhivu kantona Basel Land in v mestnem arhivu v Winterthuru.

Prvi dan je generalni direktor zveznega arhiva v Bernu gospod Graf predstavil organizacijo mednarodnega arhivskega sveta in delo njegovih komisij, posebno koordinacijske pisarne za evropski program (Coordinating Board for European Programme) ter njen program sodelovanja s srednje- in vzhodnoevropskimi državami. Vlogo Švice v tem programu je predstavil gospod Stephan Husy s švicarskega zunanjega ministrstva.

Gospod Graf je nato povedal nekaj o zgodovini Švice od nastanka švicarske zveze leta 1291, ko so se povezali kantoni Uri, Schwyz in Unt. Baden, preko ustanovitve republike leta 1798 do zvezne ustave leta 1848 in njene revizije leta 1874. Sledila je predstavitev mreže arhivov v Švici. Javna arhivska mreža ima tri nivoje: zvezni arhiv, državni kantonalni arhivi in mestni oziroma občinski arhivi. Poleg teh je še mreža cerkvenih arhivov, nekaj družinskih arhivov ter specialni arhivi kot švicarski gospodarski arhiv, arhiv švicarskega delavskega gibanja, arhiv za novejšo zgodovino pri tehniški visoki šoli v Zürichu ipd.

Nato je dr. Wendrich, poddirektor zveznega urada za pravosodje, predstavil državno-politični sistem v Švici in njegovo ustavno strukturo. Kanton ima status države in ima tudi vse kompetence (npr.: policija, šolstvo...), ki jih ni prenesel na zvezo. Zveza ima kompetence na področju zunanje politike, obrambe, denarnih zadev, pošte in carine. V Švici je 20 kantonov in 6 polkantonov ter približno 3000 občin. Uprava je zaradi velike avtonomije kantonov dokaj zapletena (npr.: vsak kanton ima svoj civilni in kazenski zakonik...). Tudi pristojnosti občin so v različnih kantonih različne.

Na nivoju zveze je zakonodajno telo dvodomni parlament, ki je sestavljen iz nepoklicanih parlamentarcev. Vlada (zvezni svet) je sestavljena kolegialno iz sedmih svetnikov, ki se ukvarjajo z vsemi resorji (departementi), čeprav so uradno imenovani predvsem za enega. Zvezni arhiv spada pod departement za notranje zadeve.

V popoldanski diskusiji smo udeleženci predstavili arhivsko organizacijo v svojih državah in aktualno stanje v arhivistiki.

Drugi dan posvetovanja so gospa Seewer, gospod Graf in drugi predstavili Švicarski zvezni arhiv in njegovo delo. Zvezni arhiv je pristojen za večino organov zvezne uprave. Nekateri zvezni organi, kot zvezno sodišče, imajo svoj arhiv. Poleg gradiva zvezne uprave hrani še nekaj zapuščin, različno podarjeno gradivo, kopije gradiva iz tujih arhivov, ki zadevajo Švico, ipd. Najstarejši fond je iz leta 1798, saj je v tem letu nastal prvi skupni organ zveze. Danes hrani zvezni arhiv preko 30.000 tm arhivskega gradiva. Od leta 1984 hranijo tudi podatke državne uprave na strojno berljivih nosilcih. Hranijo preko 1000 magnetnih trakov takih podatkov. Podatki so shranjeni